

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Het Nationaal Holocaust Namenmonument als sluitstuk van de Nederlandse herinneringscultuur

[Bespreking van: W. de Wagt (2021) *Vijfhonderd meter namen : De Holocaust en de pijn van de herinnering*]

Duindam, D.

DOI

[10.5117/TvG2022.4.019.DUIN](https://doi.org/10.5117/TvG2022.4.019.DUIN)

Publication date

2022

Document Version

Final published version

Published in

Tijdschrift voor Geschiedenis

License

CC BY

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Duindam, D. (2022). Het Nationaal Holocaust Namenmonument als sluitstuk van de Nederlandse herinneringscultuur: [Bespreking van: W. de Wagt (2021) *Vijfhonderd meter namen : De Holocaust en de pijn van de herinnering*]. *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 135(4), 461-462. Advance online publication. <https://doi.org/10.5117/TvG2022.4.019.DUIN>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (<https://dare.uva.nl>)

Wim de Wagt, *Vijfhonderd meter namen. De Holocaust en de pijn van de herinnering* (Boom; Amsterdam, 2021) 394 p., ill., € 29,95 ISBN 9789024443383

Het Nationaal Holocaust Namenmonument als sluitstuk van de Nederlandse herinneringscultuur

Kunsthistoricus Wim de Wagt beschrijft de moeizame totstandkoming van het in 2021 geopende Nationaal Holocaust Namenmonument. Het duurde zo'n vijftien jaar alvorens Jacques Grishaver, voorzitter van het Nationaal Auschwitz Comité, het ontwerp van de Amerikaanse sterarchitect Daniel Libeskind kon realiseren. Het monument bevat de namen van alle Nederlandse joodse, Roma en Sinti slachtoffers van de Holocaust. De auteur beschrijft de protesten van buurtbewoners die jarenlang bleven procederen tegen de komst van het monument, waardoor de voorkeurslocatie in het Wertheimpark werd opgegeven, en die doorgingen tijdens de voorbereidende werkzaamheden nadat de gemeenteraad van Amsterdam al twee keer akkoord was gegaan met de bouw van het monument.

In negen hoofdstukken bespreekt de Wagt dit proces en de geschiedenis van vergelijkbare initiatieven die wel of niet van de grond kwamen. Zo kijkt hij met geoefende architectuurhistorische blik naar het nooit gerealiseerde namenmonument van Jaap Kaas uit 1945, een mausoleum met alle namen van vermoorde Nederlandse joden. De opdracht kwam van een comité van joodse overlevenden die hun dankbaarheid aan de Nederlandse bevolking wilde tonen. Zijn voorstel viel niet in goede aarde omdat het te aanstootgevend zou zijn. Het comité koos uiteindelijk voor het Monument van Joodse Erkentelijkheid van Jobs Wertheim met als inscriptie: 'De Joden van Nederland aan hun beschermers in de bezittingsjaren 1940-1945'. Dit monument herdenkt niet de slachtoffers maar het verzet tegen de Jodenvervolging.

Toen het in de weg stond tijdens de stadsvernieuwing in de jaren zestig werd het monument zonder pardon verhuisd naar de plek waar het in 2020 plaats zou maken voor het Nationale Holocaust Namenmonument.

Vele andere initiatieven uit binnen- en buitenland passeren de revue, waarbij de Wagt gebruik maakt van archiefstukken, beeldmateriaal, kranten en andere publicaties. Hij licht de biografieën van hoofdrolspelers uit en interviewt hen waar mogelijk. Alles bij elkaar schets hij een goed beeld van de voornamelijk particuliere initiatieven die vaak gemotiveerd werden door hun levensloop. En dat raakt aan een kritisch punt: de Nederlandse overheid heeft ernstig verzaakt door geen actieve rol op te pakken en zelfs verschillende initiatieven te frustreren omdat deze te zeer het zelfbeeld van nationale samenhang zouden beschadigen. Grishaver en Libeskind zijn duidelijk in hun kritiek, waarbij Libeskind tijdens een interview een lijn trekt tussen het protest tegen de namenwand en de wereldwijde ontkenning van de Holocaust.

Hoewel de Wagt geen eenduidige stelling neemt en zorgvuldig de argumenten van anderen uitwerkt, neigt hij naar de kant van de initiatiefnemers die stellen dat dit het eerste Holocaustmonument van nationale betekenis in Nederland is. Het is logisch dat Grishaver en Libeskind dit zo stellen, maar dit standpunt gaat voorbij aan de rijke herinneringscultuur van de Jodenvervolging in Nederland, die in de afgelopen decennia uitgebreid is bestudeerd. Hieruit komt het volgende beeld naar voren: de eerste decennia na de bevrijding is het overheersende

vertoog een van nationale eenheid in slachtofferschap en specifieke aandacht voor 'actief' gevallen soldaten en verzetshelden. Herdenkingen en monumenten, zo ook het Nationaal Monument op de Dam, zijn bijna allemaal particuliere initiatieven waarbij de overheid van hogerop ingrijpt en aanstuurt. Er is in deze periode, zoals de Wagtschets, relatief veel aandacht voor boeken en films over de Jodenvervolging, maar deze aandacht leidt niet tot een kritisch nationaal zelfbeeld. Zo typeerde de joodse historicus Abel Herzberg in 1950 de Jodenvervolging als een niet-Nederlandse geschiedenis.

Dit beeld kantelde in de jaren zestig, onder andere door het proces tegen Eichmann, waarin kampoverlevenden voor het eerst hun verhaal deden voor het oog van de wereld. Ook in Nederland ontstond een kritischer zelfbeeld waarbij de passieve omstander niet langer gespaard werd. In 1962 werd na een lange strijd de eerste gedenkplaats voor de Jodenvervolging van nationale betekenis in de Hollandsche Schouwburg geopend, waar sinds de jaren zestig jaarlijks 4 mei en Jom Hasjoa herdenkingen worden gehouden. Pas in de jaren negentig werd de Jodenvervolging een essentieel onderdeel van de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog.

De Verenigde Staten speelden een belangrijke rol: zo werd de term Holocaust door een miniserie uit 1978 gepopulariseerd en trok de opening van het US Holocaust Memorial Museum in 1993 veel internationale belangstelling. In Nederland werden in de jaren negentig het Anne Frankhuis, Westerbork en de Hollandsche Schouwburg belangrijke museale plekken waar het verhaal van de Jodenvervolging werd verteld. Het Joods

Historisch Museum, beheerder van de Hollandsche Schouwburg, speelde een centrale rol en was kritisch over de Amerikaanse manier waarop de Holocaust wordt verteld. Dit verklaart wellicht de weerstand tegen het initiële plan van Libeskind, die vanuit een internationale vormtaal sprak. De uiteindelijke keuze voor bakstenen is dan ook een belangrijke stap van Libeskind om aan te sluiten bij de Amsterdamse architectuur, aldus de Wagtschets.

De laatste decennia worden gekenmerkt door een grote interesse in individuele verhalen. De achterliggende gedachte is dat jonge generaties zich beter kunnen inleven in persoonlijke verhalen dan in abstracte getallen. Door de opkomst van online bronnen en gemeenschappen kunnen particulieren zelf de verhalen van slachtoffers uitzoeken. Het digitaal Joods Monument speelt een grote rol, ook in het project *Open Joodse Huizen*, waarbij het leven van voormalige bewoners wordt uitgezocht en herdacht in kleine kring rond 4 en 5 mei. Het Nationaal Holocaust Namenmonument sluit naadloos aan bij deze behoefte aan individuele herdenking. Met het actieve en effectieve Auschwitz Comité als aanjager zal dit monument ongetwijfeld een belangrijke plaats innemen in de Nederlandse herinneringscultuur, hopelijk in samenwerking met het Joods Cultureel Kwartier dat bezig is het Nationaal Holocaust Museum vorm te geven. Het boek van de Wagtschets met verve de moeilijke weg naar de onthulling en is een prettig geschreven en belangwekkende bijdrage aan het veld.

David Duindam, Universiteit van Amsterdam